

**THE IMPACT OF MILITARY CONFRONTATION
BETWEEN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH
AND THE OTTOMAN EMPIRE ON CHANGES IN THE LIFE
OF POPULATION OF CHOTYN REGION (THE FIRST QUARTER
OF THE SEVENTEENTH CENTURY)**

**ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ
МІЖ РІЧЧЮ ПОСПОЛИТОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ
НА ЗМІНИ В ЖИТТІ НАСЕЛЕННЯ ХОТИНЩИНИ
(І ЧВЕРТЬ XVII СТ.)**

Yatseniuk H. M

*PhD in History, Associate Professor,
Department of History of Ukraine,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Яценюк Г. М.

*Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Одним з історичних періодів, який суттєво вплинув на всі регіони України є – XVII ст. Саме в цей час, на території нашої держави відбувалась найбільша кількість різних війн. Вони були різного масштабу: регіональні (повстання, бунти), всеукраїнські (війни між козацтвом Правобережжя та Лівобережжя), міжнародні. Саме війни, які мали міжнародний характер, зокрема між Річчю Посполитою та Османською імперією, дуже суттєво впливали на українське населення. Адже, окрім політичних та територіальних змін, після війн спостерігається вплив і на соціально-економічне становище населення, зокрема на його життя, побут, зміни в демографічній сфері. Особливо відчутні наслідки ми отримали в першій чверті XVII ст. в контексті військового протистояння між Річчю Посполитою та Османською імперією.

Уряд Османської імперії з метою залякування суперника, здійснював часті напади на українські та польські землі. Особливо активно ці напади відбувались в першій чверті XVII ст. Наймасштабнішими за кількістю і за розмірами збитків, стали напади турків і татар на передодні, під час та після Цецорської і Хотинської битви в 1620–1621 рр. Ці битви, які відбулись між Османською імперією та

Річчю Посполитою, призвели до великих соціально-економічних та демографічних втрат населення, особливо для Хотинщини [13; 14]. Перша велика битва – Цецорська – відбулась на території Молдавського князівства, вона стала для польського війська катастрофою. Готуючись до другої битви, суперники спочатку не розглядали Хотин як основне місце битви, але згодом ситуація змінилась [4, с. 96-97]. В результаті битва, яка відбулась в вересні-жовтні 1621 р. на території Хотина призвела до жакликих наслідків для місцевого населення.

Для того, щоб зрозуміти наслідки війни, варто спочатку з'ясувати кількісний та соціальний склад населення Хотинщини на при кінці XVI ст. Певні відомості про соціальний та кількісний склад населення Хотинщини подає в своїй статті Н.Томак [6, с. 218]. Авторка проаналізувавши румунські джерела, зокрема «Катасхису про число царан з усіх цінутів і куртян, і ватавів, і немішів і попів» [11] вказує, що на території Хотинщини проживало 232 «сирачи» – це одинокий чоловік, який не мав сім'ї, худоби, поля, але володів присадибною ділянкою, мав невеличкий будинок та дрібних домашніх тварин.

Також в документі згадуються такі категорії як: «куртяни» – люди, які мали шляхетський титул і виконували доручення князів, але безоплатно; «веташі» – місцеві чиновники, які підпорядковувались старості; «німеші» – колишні бояри, які не займали ніяких важливих посад, але мали привілейоване становище. Згідно даних «Катасхиту» на кінець XVI ст. на території Хотинщини було 2483 двори, з них – 2148 селянських дворів, 240 дворянських дворів, 95 дворів священників. Таким чином, кількісно це приблизно 15 тисяч осіб [6, с. 219]. Однак, ця цифра не зовсім точна, оскільки документ не враховує такі категорії населення як: бояри, міщани, військові, монахи, селяни, холопи.

В кінці першої половини XVII ст. маємо вже зовсім іншу цифру. Так, наприклад турецький мандрівник Е.Челбі, який проїжджав через Хотин в 1657 р. пише: «Хотинська фортеця невелика і міцна, знаходиться на березі Дністра... і станом на сьогодні їй підпорядковується сімдесят сіл» [7, с. 50]. Також мандрівник вказує нам приблизне число будинків безпосередньо в околицях Хотина «Всередині фортеці є всього-на всього 60-70 критих будинків без садів і виноградників, а також приблизно 50 торгових лавок» [7, с. 50–51]. В порівняння, автор наводить дані з іншої фортеці в м. Сороки, яка належала Молдавському князівству: «Сороки – чудова фортеця, навколо якої знаходиться близько тисячі будинків покритих очеретом» [7, с. 50–51]. Таким чином, навіть з цих прикладів ми бачимо, що

населення Хотинщини різко скоротилось і було в гіршому становищі ніж інші сусідні регіони.

Хотинщина часто страждала від турецько-татарських нападів, які призводили до демографічних та матеріальних втрат. Однак, найбільше цей район був зруйнований в період з 1620–1621рр. Турецько-татарські війська замордували, або полонили тисячі людей, забирали їжу та фураж, спалювали десятки сіл. Населення, рятуючись від них, ховалося у горах та лісах, де об'єднувалося у загони опришків, які у 1621 р. активізували свою діяльність. Татари здійснювали свої напади на навколишні території Хотинщини фактично 3 місяці [1, с. 50].

Всі напади, які відбувались до початку Хотинської битви, під час і після, були сплановані, особливо детально планувались напади, які татари здійснювали на початку військової кампанії. Зокрема, татари мали чіткий наказ провести мародерські та терористичні акції. Основною метою яких, було не тільки отримання ясиру, але сіяння паніки серед мирного населення поблизу театру військових дій, та паралізування транспортування вантажів і боєприпасів, які армія Речі Посполитої та козаків, везли до Хотина [12, с. 8].

М.Костіна в своїй праці наводить приклад грабунку населення з боку польської армії: «Не знаю, чим завинили нещасні городяни з Хотина, бо деяких, що були найкращі, вигнали з фортеці за стіни без жодної пощади» [10, с. 138].

Під час першої активної фази битви, турки і татари на певний час припинили грабунки, але як тільки великих битв не відбувалось грабунки то вбивства мирного населення відновлювались. Як зазначає в своєму щоденнику Л.Подгородецький, «10 вересня 1621 р. активних військових дій не відбувалось, а тому турки в цей день в основному займались грабунками місцевого населення. А також здійснювали напади на навколишні поселення в районі Дністра і забирали ясир, козаки намагались відбити награване, а особливо ясир, бо в основному він складався з українців» [15, с. 117.]. Завершення бойових дій, на жаль на означало для мирного населення припинення грабунків, оскільки обидві армії були виснажені голодом, то повертаючись кожна до своєї країни продовжували примусово вилучати провіант в селах і містах, які зустрічались їм по дорозі.

Таким чином війна, на довгий час призупинили соціально-економічний розвиток багатьох регіонів, призвела до великих демографічних втрат, та масових руйнування мирних об'єктів та важливої інфраструктури.

Література:

1. Буковина історичний нарис / ред кол. С. Костишин, В. Ботушанський, О. Добржанський, І. Макар, О. Масан, Л. Михайлина. Чернівці : Зелена Буковина. 416 с.
2. «История Хотинской войны» Иоаннеса Каменецкого. *Историко-филологический журнал*, № 2. 1958. С. 258–286.
3. Карпо В., Масан О. «Коротка реляція» – маловідоме джерело з історії Хотинської війни 1621 року. *Зелена Буковина*. 2005. № 1. С. 171–185.
4. Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.)* : монографія / В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. Чернівці : Рута, 2005. С. 9–168.
5. Тимів І. Пам'ятки та пам'ятні місця боїв польських військ і українського населення з турками і татарами у XVII ст. на Західній Україні. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2015. Вип. 27. Київ. 201. С. 251–268.
6. Томак Н. відомості про число населення і поселень Хотинщини наприкінці XVI – першої половини XVIII ст. *Питання історії України*. Чернівці. Технодрук. Т. 14. С. 218–223.
7. Челеби Э. Книга путешествия: (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века): Перевод и комментарии. Вып. 1: Земли Молдавии и Украины / Институт народов Азии АН СССР. М. : ИВЛ, 1961.
8. Чучко М. Хотинська війна і придунайські князівства: воєнний та дипломатичний аспекти участі Молдавії і Валахії у польсько-османському конфлікті. *XIII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни* : тези доповідей, (Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.) / наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 9–11.
9. Яценюк Г. Гейде Ю. Наслідки Хотинської кампанії 1621 року для соціально-економічного та демографічного становища місцевого населення. *Хотин 1621. Війна і пам'ять* : монографія / Добржанський О., Гуйванюк М., Ковалець Т., Стругинський В., Цярцінський Д. Чернівці : Технодрук, 2022. С. 188–222.
10. Costin M. Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace. *Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopiseșul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac. Chișinău* : Hyperion, 1990. P. 135–248.
11. Documente privind istoria României. A. Moldova. București, 1952. P. 4. 408.

12. Gliwa A. Dwa najazdy tatarskie na Rus Czernowa podczas wojny Rzeczypospolitej z imperium Osmańskim w 1621 r. Zniszczenia i straty demograficzne na obszarze ziemi Premyskiej. *Rocznik Przemyski*, 2012, t. 48, z. 1.

13. Horn M. Chronologia i zasięg najazdów tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647 :[w:] *Studia i materiały do dziejów wojskowości*, t. 8, cz. 1, S. 3–71.

14. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605–1633 na Ruś Czerwoną. Wrocław; Warszawa ; Kraków, 1964. 233 s.

15. Podhorodecki L Chotin 1621. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej Warszawa, 1988. 181 s.